

Conceptual Fundamentals of Building an Innovative Model of Professional Training of a Teacher of Physical Culture

Olena Voichun

*PhD in Pedagogical Sciences, Senior Lecturer,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv (Ukraine, Mykolaiv)*

Volodymyr Pylnenkyi

*PhD in Physical Education and Sports, Senior Lecturer
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv (Ukraine, Mykolaiv)*

Oleg Slavityak

*PhD in Physical Education and Sports, Associate Professor,
V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv (Ukraine, Mykolaiv)*

Nataliia Kovalova

*Lecturer, V.O. Sukhomlynskyi National University of Mykolaiv (Ukraine,
Mykolaiv)*

Abstract

The article considers education as the main factor and indispensable condition of socio-economic progress, the most important value and main capital of modern society, the priority and driving force of which is a person capable of search, independent, creative thinking, learning, socio-professional activities and creativity. The need for a radical change in attitude to physical culture is emphasized, its great importance is emphasized as a universal and personal value that encourages people to take care of their health, to engage in self-education in this field throughout life. Accordingly, the need to improve the training of highly qualified personnel in the field of physical culture and sports is emphasized. The teacher must be able to educate the next generation to be creative and independent. Therefore, the development of new approaches to the content and organization of the educational process, which provide and stimulate the personal activity of the student, is crucial in the system of training specialists with higher physical education. The orientation of professional pedagogical education on the individual and creative development of the personality of a physical education teacher is considered as a means of improvement, and as a strategic direction of professional training of teachers on the basis of personality-oriented approach. Introduction of humanistic models designed to implement a personal approach related to the transfer of emphasis from the process of learning (teaching) to the process of individualized learning. In this regard, before the training of future teachers of physical culture is the task of transition to personality-oriented education, the priority of personal development, its ability to self-improvement, self-realization.

Key words: physical education, pedagogy, physical culture, professional activity, concept, scientific independence, education, health.

На сьогодні у суспільстві досить загрозливою є тенденція щодо погіршення стану здоров'я та фізичної підготовленості населення. Це пов'язано не лише з проблемами економіки, екології, умовами праці та побуту, але й з недооцінкою у суспільстві ролі фізичної культури, що позначилося на залишковому принципі її фінансування, гострому дефіциті матеріальної бази, кваліфікованих фахівців, слабкій пропаганді здорового способу життя. І це при тому, що фізична культура покликана зіграти особливу роль у складному та багатофакторному процесі формування індивідуальності людини.

Сфера фізичної культури та спорту виконує у суспільстві безліч функцій та охоплює всі вікові групи населення. Її поліфункціональний характер проявляється в тому, що фізична культура та спорт інтегрують розвиток фізичних, естетичних та моральних якостей особистості, організацію суспільно-корисної діяльності, дозволяючи населенню, профілактику захворювань, фізичну та психоемоційну рекреацію та реабілітацію тощо.

Важливо також зауважити, що фізична культура створює фундамент здоров'я для розвитку усіх інших складових (напрямів) культури людини, забезпечує внутрішні гарантії продуктивності навчально-пізнавальної діяльності та спілкування у складній соціально-економічній та екологічній ситуації, сприяє накопиченню первинного досвіду адаптації майбутнього працівника до умов ринкових відносин та ринку праці. Така адаптація стає об'єктивною необхідністю, оскільки ринок пов'язаний з психічною та фізичною напруженістю, з ризиком, з конкуренцією, з відповідальністю, з мобільністю та високим професіоналізмом, зі здатністю до конструювання адекватної системи міжособистісних відносин та поведінки.

Конкретизація розуміння сутності людини стає особливо значущою для нової методології освіти, оскільки інтереси особистості в освіті пріоритетні, а самоосвіта набуває явно особистісної орієнтації. У цьому аспекті методологічно виправданою є побудова педагогічних систем фізичного виховання з розумінням людини як суб'єкта:

- 1) предметно-пізнавальної активності;
- 2) соціальної активності;
- 3) екзистенційної активності;
- 4) фізичної активності.

Окреслена система цілком відповідає методологічній представленості освіти у синтезі чотирьох її базових функцій (економічної, соціальної, культурної, валеологічної) та у динаміці трьох базових процесів (навчання, виховання, розвитку).

Сказане дозволяє стверджувати, що результатом фізичної освіти є фізична культура (у культурологічному сенсі), яка у прямій відповідності з гуманістичною парадигмою освіти може бути визначена як діяльність індивіда з позитивного самоперетворення, під час якого вирішуються завдання фізичного, психологічного, інтелектуального і морального плану.

Для нас методологічно значущим у визначенні фізичної культури (концепція В.К. Бальсевича) є два аспекти: перший – вказівка на ключову ознаку фізичної культури як результат фізичної освіти – на діяльність індивіда з позитивного самоперетворення; другий - вказівка на ключову ознаку результату цієї діяльності - на систему спродукованих нею (діяльністю) цінностей [2].

Необхідність вдосконалення (осучаснення) існуючої системи підготовки вчителя фізичної культури викликана погіршенням здоров'я школярів та студентів, складнішими освітніми завданнями, що стоять перед учителями у сучасній школі, підвищеними вимогами, пов'язаними з труднощами навчання та виховання молоді, залучення їх до здорового способу життя. Розробка зазначеної проблеми лежить у площині вирішення більш загальної проблеми – пошуку шляхів переосмислення освітнього процесу у школі та удосконалення змісту професійної підготовки вчителів, фізичної культури зокрема.

У світлі сказаного предмет «Фізична культура» у загальноосвітній школі сприймається як єдність двох складових частин – орієнтації дітей та підлітків у сфері фізичної культури (навчання учнів прийомам мобілізації та релаксації, тілесного та духовного самовдосконалення) та творчої діяльності.

Перша складова покликана створити у дітей цілісне уявлення про фізичну культуру і культуру здоров'я як елементи загальної культури. Друга - спрямовує процес фізичного виховання на творче засвоєння способів діяльності, а також на вміння застосовувати їх при вирішенні оздоровчих, виховних та освітніх завдань.

Очевидно, що зміни у системі загальної середньої освіти ведуть до розробки нової концепції підготовки вчителів фізичного виховання зокрема і вдосконалення системи професійної підготовки педагога в цілому.

Над цією проблемою довгий час працюють представники різних галузей наукового знання: філософи (А.Г. Афанасьєв, Б.С. Гершунський та ін.), психологи (П.Я. Гальперін, В.В. Давидов та ін.); теоретики загальної педагогічної науки (В.В. Арнаутів, Ю.К. Бабанський та ін.), які розробляють теоретико-методологічні засади успішної освітньої діяльності.

Педагогічна діяльність як процес професійно зорієнтованих відносин стала предметом осмислення в роботах психологів А.А. Бодальова, Я.Л. Коломинського, В.М. Кондратьєва, А.В. Мудрика.

В.А. Сластьонін, О.Л. Жук, В.А. Капранова та ін. вивчали історичні, теоретичні та організаційно-управлінські основи педагогічної освіти. І.І. Казимирська, Н.В. Кузьміна, В.В. Серіков та ін. – загальнопедагогічні проблеми професійної підготовки вчителів; П.Я. Гальперін, В.В. Давидов та ін. – формування та розвиток практичного мислення вчителя.

Актуальні питання професійної підготовки майбутніх фахівців фізичного виховання та спорту стали предметом досліджень Г.М. Арзютова, О.М. Вацеби, Е.С. Вільчковського, О.Ц. Демінського, В.І. Завацького, Б.М. Шияна, Ю.М. Шкреттій та ін.

Сьогодні вже очевидно, що педагогічна праця – справа, перш за все, творча. Дослідницький, пошуковий характер притаманний і повсякденній педагогічній роботі вчителя фізкультури. Так, Б. Шиян наголошує, що готовність вчителя фізичної культури третього тисячоліття до професійної діяльності повинна базуватися на повноті та рівні його знань, а також на широті та гнучкості мислення [9]. Уважний вчитель, який має фундаментальні знання в галузі фізичної освіти, може багато зробити для попередження захворювань у дітей, особливо у тісному союзі з медичними працівниками. Відтак, гострою у сучасних умовах є потреба удосконалення професійної підготовки майбутніх учителів фізичного виховання, зумовлена докорінними соціально-економічними перетвореннями у суспільстві, трансформацією цілей та завдань виховання.

Актуальною стає орієнтація професійної підготовки на формування та подальший розвиток навичок та компетенцій інноваційного характеру, підкреслюється важливість отримання досвіду виявлення та формулювання проблем, їх вирішення шляхом обробки великих обсягів різноманітної інформації та отримання нового знання у міжособистісному спілкуванні. Виникає потреба в фахівцях, здатних, як зауважує Вишківська В.Б., налагоджувати продуктивні відносини з іншими людьми, самостійно ставити цілі, приймати відповідальні рішення щодо їх досягнення, виявляти ініціативу і гнучкість під час обговорення суперечливих питань, тобто в особистості, здатній широко та креативно мислити, самостійно розвиватися [4].

Самостійність є найбільш суттєвою ознакою людини як особистості та суб'єкта діяльності. Людина як особистість «завжди самостійно прокладає свій унікальний індивідуальний шлях» [1], визначає шлях свого життя, своє місце в ньому, свою справу, цікаву і важливу для всіх, у тому числі і для неї самої. Бути самостійним – значить робити щось за своїм наміром без зовнішнього спонукання [3;5]. В.Буряк наголошує, що самостійна робота передбачає формування у студентів інтелектуальних умінь й особистісних якостей, елементів розумової культури [3].

У цьому сенсі самостійність може бути зрозуміла і як властивість особистості, і як здатність, і як показник активності людини, і як критерій її зрілості у тій чи іншій галузі соціальної практики.

Водночас у масовій практиці підготовки фахівців все ще застосовуються авторитарні форми впливу як прояв репресивної моделі управління «зверху – вниз». Не спостерігається бажаного рівня самостійності студентів, тому і в школі самостійна робота учнів становить близько 10% від загального навчального часу, і у ЗВО майже 80% практичних занять переважає монолог викладача, 2/3 навчального часу займає активність педагога.

Таким чином, і шкільні вчителі, і викладачі ЗВО виступають як ретранслятори та контролери знань, що призводить до переважання репродуктивних методів навчальної роботи їхніх учнів та перешкоджає розвитку самостійного наукового мислення.

У нових умовах потрібні педагоги, здатні ефективно взаємодіяти з суб'єктами освітнього процесу, спираючись на знання їхнього суб'єктивного досвіду, індивідуально-типологічних особливостей та спеціальні здібності. Істотні перетворення

життя нашого суспільства немислимі без підготовки компетентних, мислячих фахівців (зокрема з фізичного виховання), які вільно володіють необхідним обсягом теоретичних відомостей і є здатними творчо використовувати їх у своїй професійній діяльності [6; 7].

Для цього потрібна розробка нових підходів за рахунок фундаменталізації та гуманітаризації навчання, посилення особистісно орієнтованої функції освіти, впровадження різноманітних інноваційних форм та методів навчання. А це, своєю чергою, вимагає від викладачів здатності конструювати комунікативний простір реалізації навчальних, розвивальних та виховних функцій з урахуванням соціокультурних, психолого-педагогічних, спортивно-масових факторів та готовності суб'єктів навчання до ефективної взаємодії під час освітнього процесу. Такий підхід до організації навчальної взаємодії здатний пробудити у студентів - майбутніх учителів фізичної культури потребу у самостійному науковому мисленні.

Відтак, виникає багато питань, пов'язаних з особливостями змісту та організації освітнього процесу у ЗВО та управління ним. Значущим є також питання професійної характеристики майбутніх учителів та подолання суперечності між високою потребою системи освіти в педагогічних кадрах та масовим відтоком вчителів зі шкіл, що спостерігається нині.

Безумовно, ми розуміємо ступінь впливу на плинність педагогічних кадрів об'єктивних факторів та матеріальних труднощів, але вважаємо, що у професійній підготовці недостатньо враховуються внутрішні ресурси, психологічні механізми, які актуалізують роль професійного самовираження.

Під інноваційною концепцією підготовки вчителя фізичної культури ми розуміємо ідеальний комплекс педагогічних, психологічних та методичних умов, які забезпечують у випускників формування адекватного професії індивідуального стилю педагогічної діяльності, наявність позитивної мотивації до саморозвитку та самовдосконалення у галузі обраної спеціальності. На наш погляд, досягати високих результатів у професійній підготовці вчителів фізичної культури можливо, якщо при розробці її тактики і стратегії: 1) виявляти суб'єктивний досвід кожного студента, здійснювати контроль за способами навчальної діяльності, організовувати співпрацю викладача та учня, враховувати "зону найближчого розвитку студентів і спиратися на

неї в ході професійної підготовки (відповідно до ідей Б.Б. Коссова, І.С. Якиманської). Коригувати при цьому педагогічний вплив на студентів з урахуванням динаміки їхньої успішності у набутті знань, навичок, умінь у галузі фізичної культури, а також способів творчого самовираження; 2) враховувати у професійній підготовці вимоги до вчителя фізичної культури, знайомити їх з професіограмою, досвідом педагогів-новаторів; 3) створювати позитивну професійну мотивацію за рахунок значного збільшення у освітньому процесі питомої ваги активних методів організації творчої діяльності студентів та інноваційних технологій навчання (різних форм тренінгу: професійного, індивідуального та групового, тренування, а також дискусій, рольових ігор, моделювання тощо); 4) кожне заняття будувати з урахуванням програмного змісту; методів, прийомів та форм навчання; обліку та аналізу результатів; 5) поєднувати індивідуальну та колективну (групову) діяльність студентів, всіляко заохочувати співпрацю та самостійність у виконанні навчальної діяльності за допомогою включення в роботу спонтанних груп у нетрадиційних формах колективно-групового навчання; 6) максимально використовувати резервні можливості у розвитку творчих потенцій та стійких інтересів особистості студента, забезпечуючи перехід виховання у самовиховання; 7) здійснювати своєчасну діагностику результатів формування індивідуального стилю навчальної діяльності, розширення суб'єктивного досвіду та професійної компетентності.

Особливо актуальними при цьому стають технології особистісно-орієнтованої освіти, які здатні: 1) допомогти студентам у виборі типу професійної поведінки, що відповідає як його особистим потребам та можливостям, так і потребам школи у вирішенні завдань фізичного виховання учнів, зміцненні їхнього здоров'я, загартовування організму, корекції фізичних недоліків, розвитку фізичних навичок (сили, витривалості) та великої та дрібної моторики, що сприяють оптимізації навчальної діяльності школярів; 2) надати привабливі зразки, окреслити напрями особистісного зростання, способів та стилів спілкування, ефективних навичок вирішення проблем, що активізують розробку програми саморозвитку та самовдосконалення; 3) розвинути у студентів педагогічні здібності (педагогічний такт, спостережливність, мотиваційну сферу особистості, емпатію та рефлексію до дітей, спрямованість на зміцнення їхнього здоров'я, сприяння нормальному фізичному

розвитку організму шляхом проведення оздоровчих, лікувальних, профілактичних заходів; вміння впливати на індивідуальність дитини; 4) створити нові професійні стереотипи поведінки, нові способи взаємодії з учнями як суб'єктами освітнього процесу; 5) навчити молодих людей самостійно справлятися із життєвими труднощами [10].

Вище викладені ідеї дають підстави розуміти концепцію особистісно орієнтованої освіти як синтез усіх прогресивних ідей гуманістичної педагогіки, що обумовлюють пріоритетність особистісно розвивальної освіти, трансформацію її в детермінанту професійної підготовки майбутніх спеціалістів з фізичної культури.

У контексті досліджуваної нами проблеми важливо наголосити, що фізичну культуру необхідно розглядати не лише з погляду фізичного виховання та оздоровлення і як одну зі сторін культурної, господарської та військової підготовки молоді, але і як один із методів виховання, оскільки фізична культура розвиває волю, формує колективні навички, наполегливість та інші цільові якості, що характеризують особистість педагога, його професійну спрямованість [8]. Формування психолого-педагогічної та психофізіологічної культури майбутнього вчителя фізичної культури як частини його професійної культури забезпечується за допомогою сукупності наступних психолого-педагогічних умов: становлення особистісно-творчої концепції педагогічної діяльності, формування цілісності педагогічної діяльності; розвиток рефлексивної та суб'єктної позиції студента, орієнтація на особистісно-творчу самореалізацію. Ключова ідея модернізації професійної підготовки майбутніх учителів фізичної культури при цьому полягає в тому, щоб створити умови, що дозволяють студентам в освітньому процесі розвивати професійно значущі якості особистості, а також - створити життєздатну динамічну систему, засновану на інноваційних технологіях науково-педагогічної освіти, яка дозволить досягти високої якості підготовки вчителя нового типу. Формована при цьому педагогічна позиція спеціаліста з фізичної культури та спорту як цілісне інтегративне утворення має являти собою сукупність професійно-значущих якостей, психологічних установок, мотивів та смислів педагогічної діяльності.

Зазначене вище дозволяє виділити низку протиріч, які, з одного боку, знижують ефективність підготовки спеціалістів, а з іншого - виступають рушійною силою процесу підготовки майбутніх учителів фізичної культури.

Серед них найважливішими є протиріччя між: постійно зростаючими вимогами державних стандартів до діяльності педагога та фактичним рівнем готовності випускників до виконання ними своїх професійних функцій; обґрунтованою необхідністю використання в освітньому процесі інноваційних освітніх технологій та недостатньою їх реалізацією у практиці роботи середніх спеціальних навчальних закладів; необхідністю створення організаційно-педагогічних умов для формування готовності майбутнього вчителя до викладання предмета "Фізична культура" та неготовністю системи середньої освіти в повному обсязі забезпечити процес її розвитку.

Отже, в умовах модернізації української освіти зростає роль фізичної культури, яка сприяє духовному та фізичному розвитку людини, формує цінності, що мають загальнокультурне та загальнолюдське значення. Відтак, актуалізується потреба в педагогах, здатних зайняти особистісно-гуманну позицію, організувати освітній процес на засадах сучасних парадигм освіти (які призводить до зміни статусу фізичної культури як гуманітарного навчального предмета) та реалізувати культурологічний аспект змісту освіти, який полягає у розвитку особистості у всіх сферах її діяльності за допомогою освоєння досягнень світової та вітчизняної культури, оволодіння системою знань про природу, суспільство та людину. Це зумовлює необхідність оновлення змісту фізкультурної освіти і цим істотно змінює погляд на якість професійно-особистісних характеристик педагога, вимагаючи переосмислення характеру його професійної діяльності, утверджуючи її ціннісно-сміслову спрямованість, посилюючи гуманістичний контекст.

References

1. Antsyferova L.Y. *K psykholohyy lychnosti kak razvyvaiushcheisia systeme. Psykholohiya formirovaniya y razvitiya lychnosti* [To the psychology of personality as a developing system. Psychology of personality formation and development]. M., 1981. 167 p.
2. Balsevych V. K. *Teoriya y tekhnolohiya sportyvno oryentyrovannoho fizycheskoho vospityaniya v massovoi obshcheobrazovatelnoi shkole* [Theory and technology

of sports-oriented physical education in a mass secondary school]. *Fyzycheskaia kultura: vospytanye obrazovanye trenyrovka*. 2005. № 5. P. 50-53.

3. Buriak V.K. *Keruvannia samostiinoiu robotoiu studenta* [Caring for the independent work of a student]. *Vyshcha shkola*. 2001. № 4-5. P. 16-22.

4. Vyshkivska V.B. *Subiektivist studentiv u navchalnomu protsesi–neobkhidna umova formuvannia profesiinoi kompetentnosti* [The subjectivity of students in the initial process is a necessary mental formation of professional competence]. *Naukovyi chasopys NPU imeni M.P. Drahomanova*. 2008. Vyp. 8 (18). P. 2–4.

5. Dairy N. H. *Hlavnoe usvoyt na uroke* [The main thing to learn in the lesson]. M.: Znanye, 1984. 80 p.

6. Dolbysheva N.H. *Teoretyko-metodychni osnovy formuvannia znan pro fizychnu zdorovia v systemi fizychnoho vykhovannia u starshoklasnykiv* [Theoretical and methodological foundations for the formation of knowledge about physical health in the system of physical education among high school students]: *Avtoref. dys...kand. nauk z fiz. vykhovannia i sportu: 24.00.02 / N.H. Dolbysheva; Nats. un-t fiz. vykhovannia i sportu Ukrainy*. K., 2006. 21 p.

7. Konokh L.P. *Teoretychni ta metodychni zasady profesiinoi pidhotovky maibutnikh fakhivtsiv iz sportyvno-ozdorovchoho turyzmu u vyshchyykh navchalnykh zakladakh* [Theoretical and methodical ambush of professional training of future fahivtsiv from sports and health tourism in the main bases]: *avtoref. dys. dokt. ped. nauk: 13.00.04*. K., 2007. 42 p.

8. Shapar A.V., Peretiatko V.V. *Rol y mesto fizycheskoi kultury v obrazovatelnom protsesse* [The role and place of physical culture in the educational process]. *Fyzycheskaia kultura v shkole*. 2005. N-4. P.28.

9. Shyian B.M. *Pidhotovka vchytelia fizychnoi kultury tretoho tysiacholittia* [Training of a teacher of physical culture of the third millennium] // *Kontseptsiiia rozvytku haluzi fizychnoho vykhovannia i sportu v Ukraini: ZB. nauk. prats mizhnar. un-tu «REHI» im. S. Demianchuka / Red. kol. A.S. Demianchuk ta in. Rivne: Prynt Khauz, 2001. Vyp. 2. P. 371-374.*

10. Shpak O., Vyshkivska V., Prymachenko N. *Vykorystannia osobystisno oriientovanykh tekhnolohiy v profesiyniy pidhotovtsi maybutnikh pedahohiv* [A selection of special oriented technologies in the professional training of future teachers]. *Molod i rynok*. 2014. № 5. P. 6-11.